
РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОГО, ГОТЕЛЬНОГО ТА РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 338.48:355

doi: 10.15330/apred.2.18.206-217

Барвінок Н. В.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОЄННОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
кафедра технологій та організації туризму і
готельно-ресторанної справи,
вул. Садова, 2, Умань, Черкаська обл.,
20300, Україна,
тел.: +380671071971,
e-mail: barvinok.n@udpu.edu.ua,
ORCID ID: 0000-0002-6661-4780

Анотація. У статті розглядаються питання перспектив та значення розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни, що в подальшому може стати одним із важливих напрямів патріотичного виховання молодого покоління українців та висвітлення масштабності подій війни на у світовому просторі. Вплив воєн і конфліктів завжди негативно позначається на туристичній сфері, проте об'єкти, що залишаються після таких подій можуть слугувати розвитку такому напрямку туризму як воєнний туризм, привертаючи до себе увагу як внутрішніх, так і міжнародних туристів. Метою статті є дослідження та обґрунтування воєнного туризму як важливого чинника розвитку туризму в Україні у післявоєнний період, та виділення основних туристичних ресурсів, які є основою для організації воєнного туризму. Для досягнення мети було використано діалектичний метод пізнання, методи аналізу, синтезу та порівняння, системний, абстрактно-логічний, метод моделювання, графічний метод та системно-структурний метод. Теоретичну базу дослідження складають наукові роботи вітчизняних і зарубіжних вчених щодо розвитку воєнного туризму та туризму в цілому та результати власних наукових досліджень. У статті на базі опрацьованих літературних джерел зарубіжних та вітчизняних науковців щодо структури воєнного туризму було виявлено, що немає уніфікованої структури, а кожен автор надає своє бачення щодо напрямів розвитку структурних елементів. Досліджено воєнний туризм, а саме, його структурний елемент – воєнно-історичний туризм, які різновид туризму, метою якого є відвідування місць пов'язаних з воєнними подіями та об'єкти, що утворились внаслідок війни. Обґрунтовано та сформульовано основні аспекти розвитку воєнного туризму після закінчення російсько-української війни і встановлено, що на території України потрібно встановлювати пам'ятники, меморіали, музеї пов'язані з воєнними подіями, а також створювати маршрути пам'яті. Запропоновані пріоритетні напрями розвитку воєнного туризму та виділено значення розвитку такого виду туризму для патріотичного виховання молодого і дорослого покоління України.

Ключові слова: воєнний туризм, воєнно-історичний туризм, туристично-ресурсна база воєнного туризму, оборонні споруди, місця битв, музеї, меморіали, туризм пам'яті.

Barvinok N. V.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF MILITARY TOURISM ON THE TERRITORY OF UKRAINE AFTER THE END OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Pavlo Tychna Uman State

Pedagogical University,
Department of Technology and Organization
of Tourism and Hotel and Restaurant Business,
Sadova str., 2, Uman, Cherkasy reg.,
20300, Ukraine,
tel.: +380671071971,
e-meil: barvinok.n@udpu.edu.ua,
ORCID ID: 0000-0002-6661-4780

Abstract. The article considers the prospects and importance of military tourism in Ukraine after the Russian-Ukrainian war, which may become one of the important areas of patriotic education of the younger generation of Ukrainians and highlight the scale of the war in the world. The impact of wars and conflicts always has a negative impact on the tourism sector, but the facilities that remain after such events can serve the development of such tourism as military tourism, attracting the attention of both domestic and international tourists. The aim of the article is to study and substantiate military tourism as an important factor in the development of tourism in Ukraine in the postwar period, and to identify the main tourist resources that are the basis for the organization of military tourism. To achieve this goal, the dialectical method of cognition, methods of analysis, synthesis and comparison, system, abstract-logical, modeling method, graphic method and system-structural method were used. The theoretical basis of the study consists of scientific works of domestic and foreign scientists on the development of military tourism and tourism in general and the results of their own research. In the article on the basis of the processed literary sources of foreign and domestic scientists on the structure of military tourism it was found that there is no unified structure, and each author provides his vision of the development of structural elements. Military tourism has been studied, namely, its structural element - military-historical tourism, which is a type of tourism, the purpose of which is to visit places related to military events and facilities created as a result of the war. The main aspects of the development of military tourism after the Russian-Ukrainian war are substantiated and formulated, and it is established that monuments, memorials, museums related to military events should be erected in Ukraine, as well as memorial routes should be created. The priority directions of development of military tourism are offered and the value of development of such kind of tourism for patriotic education of young and adult generation of Ukraine is allocated.

Key words: Military tourism, military-historical tourism, tourist-resource base of military tourism, fortifications, battlefields, museums, memorials, tourism of memory.

Вступ. Після здобуття Україною незалежності у 1991 році туристична сфера країни почала активно відновлюватись і стала однією з перспективних галузей економіки, враховуючи навіть той факт що туристично-рекреаційний потенціал країни використовувався не в повному обсязі, а збільшення туристичних потоків з кожним роком [15].

Ситуація щодо кількості туристичних потоків погіршилася у 2014 році, причиною чого стала окупація російською федерацією Автономної республіки Крим та частин Донецької і Луганської областей, а також розв'язання російсько-української війни. Крім того, не найкращим чином на туристичній сфері відобразились карантинні обмеження пов'язані з розповсюдженням вірусу COVID-19.

Найболіснішим викликом для туристичної сфери, та і для всієї країни в цілому, стало повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року. Такий розвиток подій щодо продовження російсько-української війни призвів до кардинального зменшення, а в деяких регіонах зникнення, туристичних потоків, що в свою чергу негативно позначилось і на економіці країни.

На сьогоднішній день в умовах війни туризм в Україні зазнає величезних втрат як зі сторони турпотоків, яких майже нема, так і зі сторони втрат туристично-рекреаційного потенціалу територій, які потрапили під окупацію та постраждали внаслідок бойових дій. На відновлення туристичної сфери в післявоєнний період

потрібні будуть колосальні капіталовкладення та активне сприяння туристичним потокам, щоб якомога швидше відновити та відбудувати туристичну сферу.

Враховуючи досвід країн, які пройшли шлях відновлення після воєн, Україна матиме перспективи відновлення туристичної сфери, та появи і поширення нових видів туризму, пов'язаних з воєнними діями, що відбувались, та пам'яттю всіх постраждалих. Для розвитку воєнного туризму крім об'єктів, що утворились під час російсько-української війни, що почалась ще у 2014 році, є маса об'єктів, що збереглись ще за часів попередніх воєн.

Постановка завдання. Різним аспектам розвитку туризму у післявоєнний період присвячені роботи як закордонних, так і вітчизняних дослідників, серед яких К. Вебстер, С. Іванов [4], З. А. Косуха [6], І. М. Шамара, М. Г. Савченко [16], М. Метревелі, Д. Тімоти [2] та інші. Поняття «воєнний туризм» або «мілітарний туризм», як перспективний вид туризму у післявоєнний період зустрічається у дослідженнях Г. М. Заваріки, [5], Д. Каднічанського, М. Каднічанської [8], І. Г. Смирнов [13], С. Є. Сардак, С. В. Таран [12] та інших.

Зазначеними авторами було розглянуто вплив воєн та конфліктів на розвиток туристичної сфери в країні, на створення нового туристично-рекреаційного потенціалу та розвиток нових видів туризму у післявоєнний період. Описаний розвиток нових напрямів туризму, таких як «воєнний туризм» або «мілітарний туризм», які ґрунтуються на використанні туристичних ресурсів, які виникли в місцях та в процесі ведення активних бойових дій. Досліджено шляхи відновлення та спрямування туристичної сфери у країнах, які постраждали від ведення бойових дій на їх території та відновили і вивели на новий рівень туристичну сферу у післявоєнний період. Однак, у сучасній літературі нема обґрунтування розвитку воєнного туризму на території України у післявоєнний період, а тим більше, шляхів організації такого туризму, як актуального напрямку для виведення сфери туризму із кризи спричиненої воєнними діями. Це зумовлює необхідність подальших досліджень у сфері воєнного туризму, як важливого чинника розвитку туристичної сфери України у післявоєнний період.

Метою статті є дослідження та обґрунтування воєнного туризму як важливого чинника розвитку туризму в Україні у післявоєнний період, та виділення основних туристичних ресурсів, які є основою для організації воєнного туризму.

Досягнення мети дослідження вимагає рішення наступних **завдань**:

- розглянути воєнний туризм, як різновиду туризму, метою якого є відвідування місць пов'язаних з воєнними подіями;
- визначити та структурувати основні підвиди воєнного туризму;
- розглянути туристично-рекреаційний потенціал воєнного туризму, що є важливою складовою розвитку туризму;
- виявити тенденції щодо розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни;
- обґрунтувати і сформулювати основні аспекти розвитку воєнного туризму після закінчення російсько-української війни.

У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які дозволили комплексно підійти до вирішення поставленої мети та завдань. Для досягнення мети було використано діалектичний метод пізнання з метою вивчення і деталізації об'єкта вивчення та логічного узагальнення і систематизації основних принципів та понять. Для розгляду воєнного туризму було використано методи аналізу, синтезу та порівняння. Для виявлення основних тенденцій розвитку воєнного туризму було застосовано системний, абстрактно-логічний та метод моделювання. Для наочного представлення матеріалів та схематичного зображення теоретичних та практичних результатів дослідження було використано графічний

метод. Для теоретичного узагальнення результатів дослідження та формування висновків використано системно-структурний метод. Теоретичну базу дослідження складають наукові роботи вітчизняних і зарубіжних вчених щодо розвитку воєнного туризму та туризму в цілому та результати власних наукових досліджень.

Результати. Суспільство впродовж всього свого існування боролось за ресурси, що було причиною виникнення численних воєн, які описані або не описані в історії. Ще з глибини віків на всіх територіях, де тільки існувало суспільство, в тому числі і на території України, залишились численні оборонні споруди, місця битв, різні види озброєння різних часів. З огляду на наведене туризм, пов'язаний з відвідуванням таких об'єктів, набув певної популярності вже сьогодні.

На сьогоднішньому етапі розвитку подій на території України продовжують утворюватись ресурси, які будуть основою для розвитку воєнного туризму в майбутньому. Початок російсько-української війни ще у 2014 році (анексія АР Криму, окупація Донецької та Луганської областей та проведення там активних бойових дій) та повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року стали причиною масштабних руйнувань міст та сіл, створення оборонних споруд, виникнення певних ландшафтних утворень в процесі активних бойових дій (вибухи, випалювання, затоплення тощо), залишків зруйнованої зброї та масштабні поховання постраждалих, що викликає цікавість та бажання вшанувати всіх постраждалих під час війни у великій кількості людей.

Проте, в туризмознавстві нема єдиного підходу щодо визначення воєнного туризму, класифікації його підвидів та визначення ресурсного забезпечення, яке буде основою у його забезпеченні.

Д. Вентера у своїх дослідженнях мілітарний туризм розглядає як «туризм військової спадщини» (military heritage tourism) – це подорожі, дослідження або участь у відвідуванні об'єктів воєнної спадщини чи військових заходів, які мають особисте історичне значення, резонанс чи інтерес для відвідувача або туриста, і не передбачають винагороди [3].

М. Храсовскі та К. Ноерес досліджуючи мілітарний туризм вказують, що це відпочинок, який має військове підґрунтя. Автори виділяють дві складові цього виду туризму: перша – це все, що стосується військового обладнання і розглядаються як сегмент пригодницького туризму, друга – це те що концентруються на історичних подіях і належать більше до освітнього сегменту туризму [1].

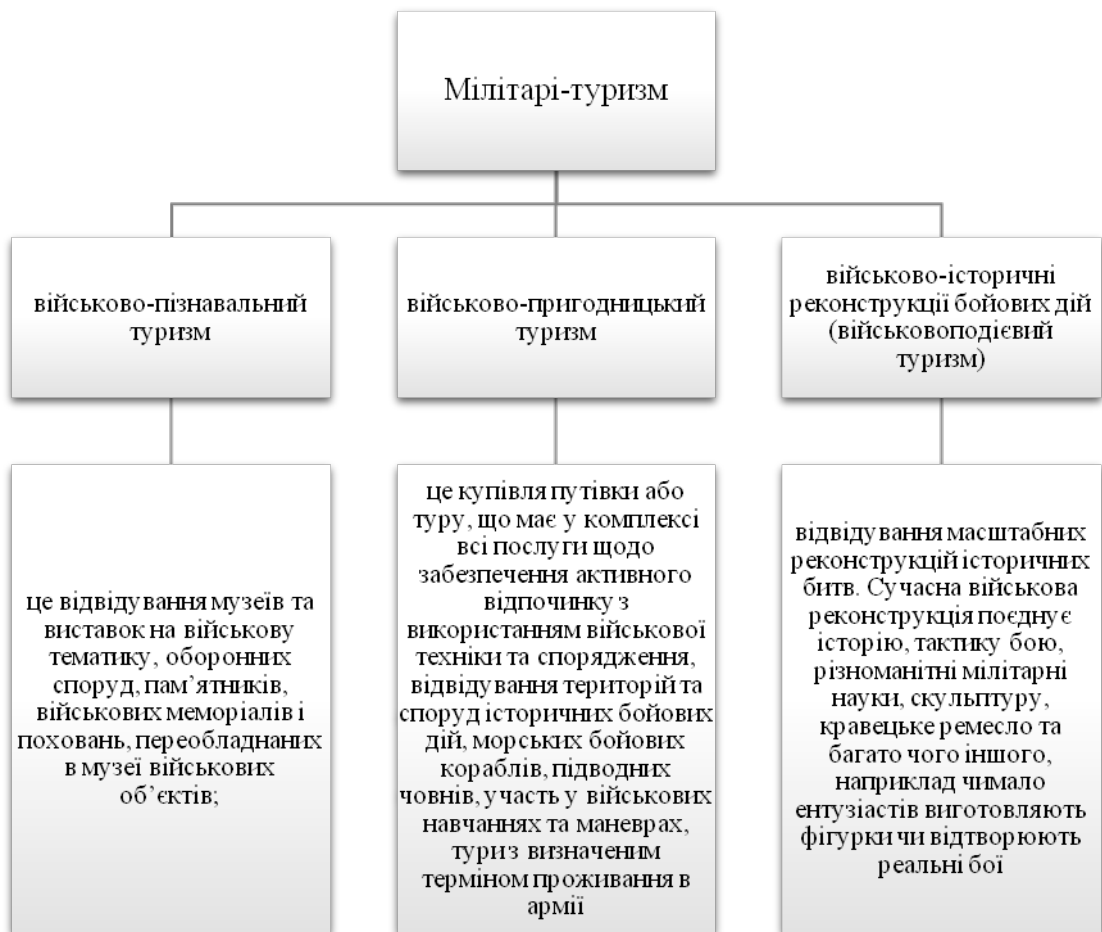
А. Мельник визначає військовий туризм як різновид туризму, метою якого є відвідування місцевості, пов'язаної з військовими та воєнними діями [10, 11].

М. П. Кляп та Ф. Ф. Шандор вказують про існування військового туризму (воєнний туризм, мілітарний туризм, зброярський туризм) як різновиду туризму, метою якого є відвідування місцевості, що пов'язана з військовими та воєнними подіями і виділяють певні підвиди (рис. 1) [18].

Рис. 1. Підвиди військового туризму за М. П. Кляп та Ф. Ф. Шандор
Fig. 1. Subspecies of military tourism according to M. P. Klyar and F. F. Shandor
Джерело: Розробка автора на основі [18]

Інші науковці В. Кушнар'єв та О. Поліщук із військовим туризмом ототожнюють мілітарі-туризм і описують його як частину сегменту спеціалізованого туризму, що містить елементи розважального, пригодницького, екстремального та пізнавально-історичного туризму, та включає в собі продукти, які стосуються військового обладнання та знання історичних подій. Також вони виокремлюють інші підвиди цього виду туризму (рис. 2) [9].

Рис.2. Підвиди мілітарі-туризму за В. Кушнар'єв та О. Поліщук
Fig.2. Subspecies of military tourism according to V. Kushnaryov and O. Polishchuk
Джерело: Розробка автора на основі [9].

Проте, Д. Каднічанський та М. Каднічанська розмежовують поняття «воєнний» та «військовий» і вказують, що поняття «воєнний» (стосується війни, пов'язаний з нею) є набагато ширшим за «військовий» (стосується війська, військово-службовця) [8].

А пріоритетним об'єктом для розвитку туризму є саме війна та її наслідки, тому і туризм, який має місце на основі воєнних подій та має більш широкий спектр ресурсного забезпечення має називатись воєнним.

Вони пропонують пропонують загальний вид туризму, пов'язаний із відвідуванням воєнно-історичних та військових об'єктів, називати мілітарним (воєнним) туризмом. В свою чергу, мілітарний (воєнний) туризм, на думку вчених, слід розділити на три групи: воєнноісторичний, військовий (військово-пригодницький) та військовоподієвий (рис.3) [8].

Рис.3. Класифікація воєнного (мілітарного) туризму за Д. Каднічанським та М. Каднічанською

Fig.3. Classification of military (military) tourism by D. Kadnichansky and M. Kadnichanska

Джерело: [8].

Опираючись на вище наведений матеріал на нашу думку найбільш детальною є класифікація воєнного туризму, яку наводять Д. Каднічанський та Д. Каднічанська, розділяючи воєнно-історичний, військово-пригодницький та військово-подієвий види туризму. Враховуючи різницю між ресурсним забезпеченням, яке є необхідним для організації та розвитку цих видів туризму, зауважимо, що саме для воєнно-історичного туризму є характерним відвідування оборонних споруд, місць битв, пам'ятників, військових поховань, меморіальних комплексів та музеїв. Тому, враховуючи активні воєнні дії, які на сьогоднішній день відбуваються на території України, масові руйнування населених міст і сіл, масові поховання населення та військових, що боронили цю територію, створення братських могил, оборонні споруди та місця найзначущіших битв в післявоєнний період будуть мати важливе значення для розвитку саме такого напрямку воєнного (мілітарного) туризму як воєнно-історичний туризм.

В зонах ведення активних бойових дій в російсько-українській війні на території України створюється велика кількість оборонних споруд, які відіграють важливе місце у збереженні життя військових та в перебігу битв. Варто зауважити, що кожна така оборонна споруда вже супроводжується, а в майбутньому буде ще більше, історіями перебігу битв та збереження життя або жителів, або військових. Такі оборонні об'єкти ввійшли в історію як фортеці і в післявоєнний період мають стати історичними

пам'ятками, що крізь роки передаватимуть пам'ять про силу та мужність українських захисників, які незламно стояли на захисті не однієї фортеці, а всієї України.

До таких оборонних споруд варто віднести блокпости, траншеї, бліндажі, які відіграли важливу роль в обороні населених пунктів чи стратегічних об'єктів та займають не останнє місце в історії перебігу війни. Повне право називатись оборонним об'єктом має і металургійний комбінат в Маріуполі «Азовсталь», де впродовж декількох місяців облаштувавшись переховувались та проживали значна кількість мирного населення міста, а бійці полку «Азов» впродовж 82 днів тримали його оборону, завдяки чому українська армія змогла перегрупуватися, підготувати більше особового складу та отримати велику кількість озброєння від країн-партнерів [16].

Ще одним важливим оборонним об'єктом, про який не варто забувати, є Донецький аеропорт, оборона якого розпочалася 26 травня 2014 року, після того, як бойовики захопили інфраструктуру, і ЗСУ провели спецоперацію із зачистки території. Після цього бійці протягом 242 днів захищали об'єкти ДАПу. Оборона ДАП тривала всього на тиждень менше, ніж оборона Севастополя під час Другої світової війни, і набагато довше, ніж оборона Брестської фортеці [7]. 3 січня 2015 року впала вежа Донецького летовища, на якій майорів український стяг, після чого з'явився вислів: «Люди вистояли – не вистояв бетон».

Оборонною спорудою із тисячолітньою історією, яка також взяла участь в перебігу російсько-української війни є Змієві вали під Білогородкою (Київська область, Бучанський район), які російська ворожа армія не змогла форсувати. Змієві вали в українсько-російській війні почали називати давньоруськими оборонними системами проти Орди з гарантією 2000 років [14].

В організації воєнно-історичного туризму не останнє місце займають місця битв, особливо, якщо це місця найбільших кривавих баталій, де відбулися певні історичні переломні моменти. Проте, враховуючи довоєнний розвиток воєнно-історичного туризму, таким місцям виділялось не особливе місце, і максимально, що можна було там побачити – це захований у кущах пам'ятний знак. Проте, мандрівки такими місцями мають особливе значення у відтворенні звичаїв та мужності захисників України, тому важливо в таких місцях встановлювати меморіали, музеї, де буде збережено та відтворено більш детально історичні події та битви, що відбувались у цій місцевості.

В ході російсько-української війни особливе місце ще з 2014 року займають бої за Дебальцеве, за Донецький аеропорт, за Іловайськ (Іловайський котел), за Маріуполь, за Слов'янськ, за Краматорськ та інші. В 2022 році в період повномасштабного вторгнення росії на територію України географія таких боїв розширилась, і на сьогоднішній день такі бої можна виділити в Київській, Чернігівській, Харківській, Донецькій, Луганській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій областях і т. д., варто виділити з цього переліку бій під Северодонецьком та за Маріуполь. Важливе місце тут також займає Чорнобаївка, яка і до російсько-української війни була сповнена переказами та історіями про перемоги українського війська (козаків), а сьогодні є об'єктом перемог, де вчергове українські війська розгромлюють війська та боєприпаси окупаційної армії.

Звичайно, кожна війна, а тому і місця проведення важливих битв завжди супроводжуються жертвами, тому створення пам'ятників, братських могил, поховань, меморіалів завжди мають місце. Такі об'єкти мають є надзвичайно важливими, адже несуть історичне значення в збереженні та вшануванні пам'яті як загиблих та постраждалих, так і подій, що тут відбувались в цілому.

Також меморіальні комплекси – це важливі об'єкти для вшанування пам'яті постраждалих мирних жителів, роль яких показати страшні наслідки війни та масовість

несправедливого вбивства. Створення таких меморіальних комплексів у майбутньому в Бучі, Ірпені, Бородянці, Гостомелі, Охтирці, Ізюмі, Маріуполі та інших місцях має показати всьому світові жорстокість війни, незважаючи на цивілізований світ та прогресивний розвиток та застерегти від подальших наслідків розвитку авторитарного режиму в країнах світу. Варто врахувати, що значна частина населених пунктів на сьогоднішній день ще знаходиться під окупацією, тому повністю ситуація щодо постраждалого населення є невідомою, що свідчить про те, що таких населених пунктів та кількості постраждалих може бути набагато більше.

Зауважимо, що музеї пам'яті російсько-української війни мають продовжувати створюватись (частина вже є створеною починаючи з 2014 року) та існувати не тільки в місцях, де відбувались активні бойові дії, але і по всій Україні, адже до перемоги докладають сил абсолютно всі українці, а серед постраждалих є військові і жителі абсолютно всіх областей України.

Метою військово-історичного туризму у післявоєнний період має бути вшанування пам'яті всіх постраждалих та демонстрація українцям і всьому світу наслідків та жорстокості російсько-української війни, яка триває ще з 2014 року. Крім того, саме через історичну пам'ять про воєнні події має відбуватись патріотичне виховання як молоді так і дорослого покоління задля формування особистості, наділеної громадянською відповідальністю, національною самосвідомістю, високими духовними цінностями, родинними і патріотичними почуттями.

Виховний процес має відбуватись через відвідування таких місць, проведення інформаційно-просвітницьких виховних годин, зустрічі з учасниками бойових дій, так і через залучення молоді та дорослого покоління співпраці із музеями. Адже, створення пам'яті про воєнні події та виховання соціально відповідального та патріотично спрямованого майбутнього покоління – завдання всього українського народу і кожного жителя окремої місцевості.

Воєнно-історичний туризм тісно пов'язаний з туризмом пам'яті, адже ґрунтується на пам'яті та вшануванні всіх постраждалих та подій, які відбувались на тій чи іншій території. Розвиток військово-історичного та туризму пам'яті мають відбуватись невід'ємно і нероздільно один від одного, що сприятиме детальнішому вивченню всіх подій та залученню якомога більшої кількості туристів.

Для сприяння розвитку такого виду туризму в післявоєнний період варто виділити напрями діяльності, що будуть сприятливими для цього процесу:

- підтримка розвитку військово-історичного туризму державою;
- залучення іноземних інвесторів;
- запровадження засобів Інтернет-технологій для поширення інформації про нові об'єкти військово-історичного туризму пам'яті, що сприятиме більшій обізнаності туристів;
- створення максимального балансу «ціна-якість» на ринку туристичних послуг, що відіграватиме важливу роль у розвитку військово-історичного туризму;
- створення маршрутів пам'яті, які будуть включати низку об'єктів військово-історичного туризму;
- проведення на базі об'єктів військово-історичного туризму масові заходи пам'яті про воєнні події спрямовані на патріотичне виховання населення.

Враховуючи, розвиток військово-історичного туризму, ресурсною базою для якого були попередні воєнні дії в Україні, та виникнення і створення нових об'єктів після російсько-української війни, що триває ще від 2014 року, такий вид туризму має активно розвиватись на території України. А підвищення зацікавленості до воєнних подій, що відбуваються в Україні сьогодні, населення інших країн, говорить про тенденцію до збільшення туристів на території України після закінчення війни і

створення безпечних умов для перебування міжнародних туристів на території країни. Розвиток такого виду туризму має ще більше привернути увагу світової спільноти до подій та їх масштабів, що відбуваються в Україні.

Висновки. Отже, в умовах сьогодення воєнний туризм – це той вид туризму, який в майбутньому має привертати увагу не лише українців, але світової спільноти, про що свідчить уже сьогоднішня зацікавленість закордону до воєнних подій, що відбуваються в Україні, та і до України в цілому. У статті зазначено, що воєнний туризм, як різновид туризму, метою якого є відвідування місць пов'язаних з воєнними подіями, в Україні має значну туристично-ресурсну базу, крім того, ця база збільшується і розширюється, враховуючи події російсько-української війни, яка на сьогоднішній день ще триває.

Визначення та структурування основних підвидів воєнного туризму підтверджує факт, що після війни найбільш перспективним може бути розвиток воєнно-історичного туризму, який ґрунтується на відвідування оборонних об'єктів, меморіальних комплексів, музеїв, місць битв, місць масових поховань тощо. Про це свідчить збільшення вище названих об'єктів під час ведення воєнних дій на території країни.

Виявлено тенденції щодо розвитку воєнного (а саме, воєнно-історичного туризму) на території України, про що свідчить вже сьогоднішня зацікавленість світової спільноти до подій, що відбуваються в Україні, безперервній матеріальній допомозі та моральній підтримці зі сторони закордону. Для того, щоб такий вид туризму був успішно реалізований перед українським суспільством і державою постає завдання привернути увагу якомога більшої кількості потенційних туристів до цього виду туризму. Для набуття престижу воєнний туризм має стати засобом для ознайомлення з воєнно-історичною спадщиною народу і держави, що слугуватиме інструментом патріотичного виховання майбутнього покоління. Воєнний туризм в Україні може і повинен стати джерелом поповнення державного і місцевих бюджетів та одним із джерел фінансування розвитку туризму та економіки країни в цілому.

Обґрунтовано і сформульовано основні аспекти розвитку воєнного туризму після закінчення російсько-української війни, які мають бути пов'язані зі створенням об'єктів пам'яті, маршрутів пам'яті, меморіалів, музеїв, пам'ятників. Невід'ємною частиною такого туризму має бути проведення на базі таких об'єктів заходів, що пов'язані з воєнними подіями, пам'ятних днів, метою яких має бути патріотичне виховання молодого і дорослого покоління.

1. Hrusovsky M., Noeres K. Military tourism. *The Long Tail of Tourism: Holiday Niches and their Impact on Mainstream Tourism*. 2011. P. 87–94.
2. Metreveli M., Timothy D.J. Effects of the August 2008 War in Georgia on Tourism and its Resource. *Tourism, progress and peace*. 2010. P. 134-148.
3. Venter D. Examining military heritage tourism as a niche tourism market in the South African context. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, Volume. 2017. № 6 (1)
4. Webster, C., Ivanov, S. Tourism as a force for political stability. *International Handbook on Tourism and Peace*, Drava Verlag, Klagenfurt, Austria, 2014. P. 167-180.
5. Zavarika G. M. Military tourism as a peculiarity of tourism development in a post-conflict territory. *Journal of geology geography and geoecology*. 2022. 31 (1). pp.186-193. DOI: <https://doi.org/10.15421/112218>.
6. Зейд А. Кассуха Постконфліктні туристичні ландшафти: між спадщиною конфлікту та гібридизацією туристичної діяльності. *Open edition journals*. 2019. DOI: <https://doi.org/10.4000/viatourism.3984>.
7. ІА «Вчасно». URL: <https://vchasnoua.com/donbass/68312-vony-vystoialy-ne-vystoiav-beton-sohodni-v-ukraini-den-pamiati-zakhysnykiv-donetskoho-aeroportu>. (дата звернення: 22.05.2022).

8. Каднічанський Д., Каднічанська Н. Мілітарний туризм: проблематика термінології та класифікації. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: матеріали XIV Міжнародної наукової конференції.* (Львів, 9 жовтня 2020 р.). Львів, 2020. С. 132-138.
9. Кушнар'ов В., Поліщук О. Мілітарі-туризм як інноваційний напрямок екстремального та пізнавально-розважального туризму. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв.* 2018. №1. С. 107–118.
10. Мельник А. Нестандартні види туризму. Особливості функціонування військового туризму. *Краєзнавство, географія, туризм.* 2012. № 16. С. 3–5.
11. Мельник А. Нестандартні види туризму: особливості функціонування військового туризму. Київський збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2011. № 33. С. 350–353.
12. Сардак С. Е., Таран С. В. Потенціал «темного» туризму в країнах Європи. *Економіка і суспільство.* 2018. № 18. С. 27-34
13. Смирнов І. Г. Регіональний аналіз ресурсної бази для розвитку військового туризму у США. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (Полтава, 14 листопада 2017 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2017. С. 135-138
14. Тисяча років гарантії. Як Змієві вали захищали нашу землю за часів Русі і сьогодні. URL: https://lb.ua/society/2022/04/05/512325_tisyacha_rokiv_garantii_yak_zmiievi_vali.html. (дата звернення: 22.05.2022).
15. Туристичний барометр України. Київ. 2020. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntoubarometer-2020.pdf> (дата звернення: 22.05.2022).
16. Українаінформ: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-azovstal>. (дата звернення: 22.05.2022).
17. Шамара І. М., Савченко М. Г. Вплив політичної нестабільності на розвиток туризму в країнах Близького Сходу. *Вісник ХНТ імені В. Н. Каразіна.* Харків. 2019. Вип. 10. С. 219-226.
18. Шандор Ф. Ф., Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: підручник. Київ: Знання, 2013. 334 с

References

1. Hrusovsky, M., and K.Noeres. "Military tourism." *The Long Tail of Tourism: Holiday Niches and their Impact on Mainstream Tourism*, 2011, pp. 87–94.
2. Metreveli, M., and D.J. Timothy. "Effects of the August 2008 War in Georgia on Tourism and its Resource." *Tourism, progress and peace*, 2010, pp. 134-148.
3. Venter, D. "Examining military heritage tourism as a niche tourism market in the South African context." *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, no. 6 (1), 2017.
4. Webster, C., and S. Ivanov. "Tourism as a force for political stability." *International Handbook on Tourism and Peace*. Drava Verlag, Klagenfurt, 2014, pp. 167-180.
5. Zavarika, G. M. "Military tourism as a peculiarity of tourism development in a post-conflict territory." *Journal of geology geography and geocology*, no. 31 (1), 2022, pp.186-193. DOI: <https://doi.org/10.15421/112218>. Accessed 22 May 2022.
6. Zeid, A. Kassouha. " Post-conflict tourist landscapes: between the heritage of conflict and the hybridization of tourism activity." *Open edition journals*. DOI: <https://doi.org/10.4000/viatourism.3984>. Accessed 22 May 2022.
7. ІА "On time", vchasnoua.com/donbass/68312-vony-vystoialy-ne-vystoiav-beton-sohodni-v-ukraini-den-pamiati-zakhysnykiv-donetskoho-aeroportu. Accessed 22 May 2022.
8. Kadnichansky, D., and N. Kadnichanska. "Military tourism: issues of terminology and classification." *Geography, Economics and Tourism: National and International Experience: Proceedings of the XIV International Scientific Conference*, 2020, pp. 132-138
9. Kushnaryov, V., and O.Polishchuk. "Military tourism as an innovative direction of extreme and cognitive-entertaining tourism." *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts*, no 1, 2018, pp. 107–118.
10. Melnik, A. "Non-standard types of tourism." *Features of the functioning of military tourism. Local lore, geography, tourism*, no 16, 2012, pp. 3–5.
11. Melnyk, A. "Non-standard types of tourism: features of military tourism." *Kyiv collection of scientific works of the Military Institute of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, no. 33, 2011, pp. 350–353.
12. Sardak, S. E., and S. V.Taran. "The potential of "dark" tourism in Europe." *Economy and society*, no.18, 2018, pp. 27–34.

13. Smirnov, I. G. "Regional analysis of the resource base for the development of military tourism in the United States." *Current state and prospects of economic development, accounting, finance and management in Ukraine and the world: a collection of abstracts of the International Scientific and Practical Conference*, 2017, pp. 135-138
14. "One thousand year warranty. How the Serpent Shafts defended our land in the times of Russia and today." Lb.ua, lb.ua/society/2022/04/05/512325_tisyacha_rokiv_garantii_yak_zmiievi_vali.html. Accessed 22 May 2022.
15. "Tourist barometer of Ukraine." Ntoulkraine, www.ntoulkraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf. Accessed 22 May 2022.
16. Ukraineinform, www.ukrinform.ua/tag-azovstal. Accessed 22 May 2022.
17. Shamara, I. M., and M. G.Savchenko. "The impact of political instability on tourism development in the Middle East." *Bulletin of the Karazin KhNT*, no. 10, 2019, pp. 219-226.
18. Sandor, F. F., and M. P.Klyap. *Modern types of tourism*. Kyiv, 2013.

УДК 640.4: 004.9

doi: 10.15330/apred.2.18.217-231

Кирилюк І. М.¹, Нецадим Л. М.², Благополучна А. Г.³

**ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ
ГОСТИННОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра технологій та організації туризму і
готельно-ресторанної справи,
вул. Садова, 2, м. Умань,
20300, Україна,
¹тел: +380974872048,
e-mail: irina_kurul@ukr.net,
ORCID ID : 0000-0001-9814-195X

²тел: +380966600611,
e-mail: n_lydmila@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0002-9555-0544

³тел: +380936530243,
e-mail: a.blagopoluchna1995@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0001-5897-0120

Анотація. Мета статті полягає у виявленні особливостей та способів впровадження й використання елементів цифровізації задля підвищення ефективної діяльності підприємств індустрії гостинності в конкурентному середовищі.

Під час дослідження були використані діалектичний та абстрактно-логічний методи, методи системного підходу, порівняння, спостереження, аналізу, синтезу, індукції, дедукції та ін.

У статті досліджено значення й роль діджиталізації в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, яке формує цифрову, віртуальну реальність зі специфічними соціальними, культурними, споживчими практиками. Доведено, що використання інноваційних процесів та впровадження цифровізаційних елементів в діяльність суб'єктів індустрії гостинності в значній мірі сприяють підвищенню її ефективності та задоволенню вимог споживачів у умовах сучасних викликів.